

Mário de Sá-Carneiro. *De bekentenis van Lúcio*. Vertaald uit het Portugees en van een nawoord voorzien door Harrie Lemmens. De Arbeiderspers

Hoewel ze het tegenovergestelde lijken te beogen, roepen sommige mededelingen in een roman ogenblikkelijk wantrouwen op. Een hoofdpersoon die belooft dat hij 'louter feiten' zal vermelden en slechts de 'waarheid' zal spreken, vraagt erom niet op zijn woord te worden geloofd. Als de roman dan ook nog eens bestaat uit een 'bekentenis', afgelegd nadat de hoofdpersoon tien jaar heeft doorgebracht in de gevangenis voor een moord die hij naar eigen zeggen niet heeft gepleegd, is het wantrouwen compleet. Wat men onder ogen krijgt is vast niet de feitelijke waarheid, maar een raadsel dat om opheldering vraagt.

Zo is de situatie in *De bekentenis van Lúcio*, een korte roman uit 1913 van Mário de Sá-Carneiro, die in 1916 op zesentwintig-jarige leeftijd zelfmoord pleegde te Parijs. Met Fernando Pessoa behoorde hij tot de voorhoede van de moderne Portugese literatuur. Samen gaven ze in 1914 het tijdschrift *Orpheu* uit dat, hoewel er slechts twee nummers van verschenen, een schandaal veroorzaakte in de literaire wereld van Lissabon. De modernistische poëzie die het eerste nummer bevatte moest naar het oordeel van een criticus zijn geschreven door 'krankzinnigen'.

Het was ongetwijfeld bedoeld als een vernietigende kritiek, maar een kern van waarheid zat er wel in. Want Pessoa, Sá-Carneiro en hun geestverwanten toonden inderdaad een avontuurlijke belangstelling voor het soort problemen, waarmee ook de psychiatrie zich bezighoudt, en in het tweede nummer van hun tijdschrift publiceerden zij - bij wijze van provocatie - enkele gedichten van een heuse krankzinnige. Voor hen was het menselijke ego niet een heldere identiteit, maar een verontrustend vat vol tegenstrijdigheden, doortrokken van de duistere obsessies en verlangens, die op datzelfde moment in Wenen door Sigmund Freud in kaart werden gebracht.

Dat Sá-Carneiro van Freuds theorieën op de hoogte was toen hij *De bekentenis van Lúcio* schreef, is niet erg waarschijnlijk. En achteraf kan men daar alleen maar blij mee zijn. Ongetwijfeld zou de roman veel van zijn mysterieuze aantrekkingskracht hebben verloren, als de schrijver niet op eigen gelegenheid maar aan de hand van andermans denkbeelden in de troebelen van het innerlijk had rondgespeurd.

Wat niet wil zeggen dat zijn boek geheel en al uit de lucht is komen vallen. Onmiskkenbaar is met name de invloed van de decadente en symbolistische literatuur, waarmee Sá-Carneiro in Parijs (waar hij jaren lang woonde, zogenaamd om er rechten te studeren) had kennisgemaakt. Men wordt onwillekeurig herinnerd aan Poe, Baudelaire, Laforgue, Villiers de l'Isle Adam, Mallarmé en Rimbaud. Het 'je est un autre' van de laatste had ook van Sá-Carneiro afkomstig kunnen zijn.

Zijn roman is een uitdaging aan het adres van de lezer om in het relaas van de hoofdpersoon iets anders te zien dan wat er letterlijk staat. Niet toevallig wordt er zo vaak gesproken over gekte, over dromen, over hallucinaties. Misschien bestaat de roman in zijn geheel uit het verslag van een droom of een hallucinatie - de bekentenis van een krankzinnige, die niet tien jaar heeft doorgebracht in de gevangenis maar in het gekkenhuis.

Het verhaal dat wordt verteld is er, zoals de hoofdpersoon zelf meer dan eens opmerkt, 'ongeloofwaardig' genoeg voor. Het gaat over de vriendschap van de schrijver Lúcio met de dichter Ricardo de Loureiro, een romantische en door spleen geteisterde geest. Zij hebben elkaar in Parijs leren kennen tijdens een *soirée*, waarop een mooie Amerikaanse *femme fatale* hen heeft betoverd met een erotische dans, die geheel en al in 'decadente' stijl wordt beschreven: 'Onwezenlijk en naakt verhief haar vluchtig geworden lichaam zich liturgisch tussen duizend irreële flakkeringen, omdat haar lippen, tepels en geslacht verguld waren met een mat, ziekelijk goud...'

Daarmee is de toon gezet, temeer daar deze Amerikaanse eerder in het verhaal een hartstochtelijk pleidooi heeft gehouden voor de wellust als een vorm van kunst. Ook in de vriendschap tussen Lúcio en Ricardo regeert weldra de kunst van de wellust, en wel in de gedaante van Marta, Ricardo's vrouw die in Lissabon de *mâîtresse* wordt van Lúcio. Ricardo heeft dan al onthuld dat vriendschap voor hem tot de onmogelijkheden behoort; hij kent alleen 'tederheid' en kan daarom pas echt bevriend zijn met 'iemand van mijn geslacht als die iemand of ikzelf van geslacht zou veranderen'.

Van meet af aan kent hun vriendschap een seksuele onderstroom, die in Lúcio's relatie met Marta aan de oppervlakte treedt. Een vreemde relatie is het wel, getekend door een perverse sensualiteit en - bij Lúcio - gemengd met gevoelens van afkeer en zelfs walging, die niettemin de begeerte geen moment doen verminderen. Pas nadat Ricardo heeft bekend dat Marta zijn schepping is, wordt duidelijk waar deze gevoelens vandaan komen: Marta bestaat niet echt, zij is een fantoom, de 'materiële' versie, zoals Ricardo uiteenzet, van zijn 'geseksualiseerde ziel'.

Dat lijkt een ingewikkelde manier om aan te geven dat het hier in feite gaat om een verdrongen homoseksuele affectie. Maar wie zo redeneert, laat zien dat hij van na Freud stamt. In *De bekentenis van Lúcio* moet de verdringing nog worden uitgevonden. De vele dubbelzinnigheden in het verhaal getuigen van een psychische gekweldheid, die waarschijnlijk ook voor de schrijver (getuige zijn zelfmoord) een raadsel is geweest. Het resultaat neemt de vorm aan van een even fantastisch als vernuftig literair spel met schijn en werkelijkheid, maar niet minder met waanzin, misdaad en straf. Want Ricardo schiet ten slotte Marta dood en pleegt zo zelfmoord, terwijl Lúcio (die van deze wonderlijke gebeurtenis getuige is) de schuld in de schoenen krijgt geschoven.

Of Mário de Sá-Carneiro daadwerkelijk last had van al dan niet onderdrukte homoseksuele neigingen, weet ik overigens niet. In zijn korte nawoord zegt vertaler Harrie Lemmens er niets over. Als thema van de roman noemt hij alleen 'de onmogelijkheid van de vriendschap': 'het ik kan de ander nooit bereiken omdat het eerst zelf de Ander zou moeten worden'. Ook in zijn poëzie zou Sá-Carneiro door dit onmogelijke verlangen zijn geobsedeerd.

Misschien is het verstandig de thematiek zo algemeen te interpreteren. Het verruimt in elk geval de inzet van de roman, die anders te gemakkelijk tot een concrete - autobiografische - problematiek wordt gereduceerd, wat de geheimzinnige fascinatie die nu van *De bekentenis van Lúcio* uitgaat zou kunnen schaden. Maar dat verhindert het wantrouwen van de lezer intussen niet achter de erotische en seksuele

getroebleerdheid van de tekst, die in de algemene interpretatie onverklaard blijft, ook nog iets anders te vermoeden.

(de Volkskrant, 19-2-1993)